

Cavahir İsaخان qızı Maçanova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Şamaxı filialının müəllimi

<https://orcid.org/0000-0002-8437-3693>

[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(3\).66-69](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(3).66-69)

E-mail: cava_machanova@yahoo.com

LAYİHƏ ƏSASLI ÖYRƏNMƏDƏ MÜƏLLİMİN ROLU

Javahir Isakhan Machanova

lecturer of the Shamakhi branch of the Azerbaijan State Pedagogical University

THE ROLE OF THE TEACHER IN PROJECT-BASED LEARNING

Джавахи́р Иса́хан гызы Ма́чанова

преподаватель Шемахинского филиала

Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ПРОЕКТНОМ ОБУЧЕНИИ

Xülasə. Layihə əsaslı təlimdə müəllim öyrənmənin ötürücüsü kimi çıxış edir, layihə əsaslı təlim prosesində müəllim şagirdləri istiqamətləndirir və onlara lazımı bacarıq və biliklərin formalaşmasına kömək edir. Fasilitatorlar həmişə şagirdlərə daha yaxşı öyrənmə təcrübəsi əldə etməyə kömək edirlər. Ən yaxşı nəticələrə nail olmaq üçün layihə əsaslı öyrənmə üçün təlimatlar lazımdır. Müəllim şagirdlərə layihələri üzərində işləyərkən onlara rəy, dəstək və istiqamət verən məşqçi kimi xidmət edir. Layihə əsaslı öyrənməyə başlamazdan əvvəl müəllimlər ideyalar üzrə beyin fırtınası aparmağa və işin hara gedə biləcəyi ilə bağlı imkanları müzakirə etməyə, tələbələrin maraqlandığı mövzu haqqında düşünməyə, şagirdlərə suallarını ifadə etməyə kömək etməli və onları mövcud resurslara yönəltməyə hazır olmalıdırlar.

Açar sözlər: layihə metodu, müəllim, rol, bacarıq, bilik

Abstract. In project-based learning, the teacher acts as a facilitator of learning, guiding students through the project-based learning process and helping them develop the necessary skills and knowledge. Facilitators always help students achieve a better learning experience. Guidelines are needed for project-based learning to achieve the best results. The teacher serves as a coach, providing feedback, support, and direction to students as they work on their projects. Before beginning project-based learning, teachers should be prepared to brainstorm ideas and discuss possibilities for where the work could go, think about the topic that students are interested in, help students articulate their questions, and direct them to available resources.

Key words: project method, teacher, role, skills, knowledge

Аннотация. При проектном обучении преподаватель выступает в роли посредника в обучении, направляя учащихся через процесс проектного обучения и помогая им развить необходимые навыки и знания. Фасилитаторы всегда помогают учащимся добиться лучшего опыта обучения. Руководящие принципы необходимы для обучения на основе проектов для достижения наилучших результатов. Учитель выступает в роли тренера, обеспечивая обратную связь, поддержку и направление ученикам во время работы над своими проектами. Прежде чем приступить к проектному обучению, учителя должны быть готовы провести мозговой штурм идей и обсудить возможности дальнейшего развития работы, подумать о теме, которая интересует учащихся, помочь учащимся сформулировать свои вопросы и направить их к доступным ресурсам.

Ключевые слова: метод проекта, учитель, роль, умения, знания

Müasir dövrdə şagirdlər arasında texniki bacarıqların tətbiqi üçün texnologiya vacib olsa da, mükəmməl nəticələr əldə etmək üçün müəllimlərin lazımı bilikləri və izahı olduqca zəruridir.

Buna görə də, layihə əsaslı öyrənmə haqqında danışarkən, mürəkkəb konsepsiyani ən sadə şəkildə şagirdlərə ötürə bilən praktik müəllimlər təsvir olunur. Bu işi yalnız robototexnika və

ya süni intellekt vasitəsilə etmək olmaz. Bu texnologiyalar insan beynini, izahını və biliyini əvəz edə bilməz. Baxmayaraq ki, müasir dövrdə biliyin ötürülməsində köməkçi kimi faydalı ola bilər.

Layihə əsaslı öyrənmədə müəllimə öyrənmənin asanlaşdırıcısı kimi çıxış edir, layihə əsaslı təlim prosesində şagirdləri istiqamətləndirir və onlara lazımı bacarıq və bilikləri inkişaf etdirməyə kömək edir. Fasilitatorlar həmişə şagirdlərə daha yaxşı öyrənmə təcrübəsi əldə etməyə kömək edirlər. Layihə əsaslı öyrənmə üçün ən yaxşı nəticə üçün qaydalar lazımdır.

Müəllim şagirdlərə layihələri üzərində işləyərkən onlara rəy, dəstək və istiqamət verən məşqçi kimi xidmət edir

Buna görə də, müəllimlər şagirdlərə bilik və bacarıqlarına uyğun tapşırıq verməli, onların istedadını üzə çıxartmağa çalışmalıdır. Fərdi bacarıqların tələb olunduğu yerlərdə məşqçilər onları lazımı şəkildə istiqamətləndirməlidir. Layihə əsaslı öyrənmədə çox vaxt komanda işinə üstünlük verilir.

Layihə əsaslı təlimdə müəllimlərin rolu unikal və genişdir. Bu öyrənmə üsulu müəllimə müvafiq tədbirlər təşkil etməyə, onu maraqlandıran dərslərdə iştirak etməyə mane olmur.

Layihə əsaslı təlimə başlamazdan əvvəl müəllimlər ideyaları beyin fırtınası ilə aparmağa və işin hara gedəcəyi ilə bağlı imkanları müzakirə etməyə, şagirdlərin maraqlandığı mövzu haqqında düşünməyə, şagirdlərə suallarını aydın ifadə etməyə kömək etməli və onları mövcud resurslara yönəltməyə hazır olmalıdırlar.

Layihə əsaslı öyrənmə uşaqların təbii suallarını və istəklərini qiymətləndirən onların hazırlayacaqları layihə ilə maraqlanan müəllim tələb edir. Layihə əsaslı öyrənmə prosesində müəllim həm də öyrənəndir. Müəllimlər şagirdlərlə birgə öyrənirlər və öyrəndiklərini siniflə müzakirə edirlər. Bu həm də müəllimin öyrənməyə dəyər verdiyinin göstəricisidir.

Layihə əsaslı siniflərdə müəllimlər informasiya paylayıcısı və bütün suallara cavab verən rollarını tərk etmişlər. Müəllimə, sinifdə şagirdlər üçün bələdçi, model və fasilitatordur. Bununla belə, onlar sinfin ən nüfuzlu adamıdırlar. Layihə əsaslı sinif otaqlarında müəllimlər yüksək səslə düşünmək və sualları şagirdlərə əks etdirərək layihə işini asanlaşdırırlar. Layihə təlimatçıları bütün şagirdlər və qismən istedadlı

şagirdlərlə işləyərkən sinifdə sual strategiyalarından istifadə edirlər.

Müəllimlər layihənin hansı mərhələdə və harada olduqlarını görmək üçün layihə boyu şagirdlərlə tez-tez müzakirə edir və onlara irəliləyişləri və hələ də görməli olduqları işlər barədə təlimat verirlər. Bundan əlavə, müəllim şagirdlərinə başqaları ilə səmərəli ünsiyyət qurmaq, mübahisələri həll etmək, dostlarına kömək etmək imkanı verməklə layihə zamanı özlərini təkmilləşdirmək imkanı yaradır və bununla da onlara lazımı bacarıqlara yiyələnməyə şərait yaradır.

Layihə əsaslı öyrənmə prosesində müəllimlər köməkçi, vasitəçi və s rolları icra edir. Belə rollarla yanaşı, onların səsyzma rolları da var. Müəllimlər iş toplayır və uşaqların işlərindən nümunələri araşdırır və layihələr haqqında onlarla müsahibə aparırlar. Bunun sonunda müəllimlər hər bir uşaqdakı inkişafı qiymətləndirirlər (Williams, 1998: 15).

Layihə əsaslı təlim mühitində, xüsusən də texnologiya tərəfindən dəstəklənən LƏÖ mühitində olan müəllimlərdən aşağıdakı peşəkar xüsusiyyətlərə malik olmaq və ya öyrənmək tələb olunur. Bunlar:

1. Şagirdlərin LƏÖ mühitində necə davranacağını öyrənmək,

2. Təhsilin məqsədlərinə və mövcud resurslara uyğun gələn daha yaxşı layihələri tapmağı və inkişaf etdirməyi öyrənmək,

3. İstər layihələr üzərində işləyərkən, istərsə də layihə tamamlandıqda tələbələrə effektiv rəy bildirməyi öyrənmək,

Fleming müəllimlərin layihə işlərini uğurla yerinə yetirmələri və bu prosesdə tələbələrə lazımı dəstəyi göstərmələri üçün müxtəlif təkliflər irəli sürmüşdür. Bu təkliflər;

- Şagirdlərə layihə tələblərinə kömək etmək üçün birbaşa təlimat daxil olmaqla bir sıra öyrənmə, öyrətmə fəaliyyətləri hazırlayın.

- Layihə üçün vacib resursları skan edin. İctimai və ya məktəb kitabxanalarında bu resursların mövcud olduğundan əmin olun.

- Şagirdlərə problem və ya sualları müəyyənləşdirməyə və zamanla hədəflərə çatmaq üçün planlar hazırlamağa kömək edin.

- Nümunə olun, rəy bildirin, alətlər və formalar hazırlayın. Sonra tələbə öyrənmə qabiliyyətini artıran məsləhətçi olun.

- Hər kəsin eyni mövzunu öyrənməsi lazımdır deyil. Çəvik iş mühiti yaradın.

• Fərdi və ya qrup müzakirələrində tələbə fikirlərini araşdırın və sorğulayın.

• Qrup dinamikasını qurana və layihə işində bütün səviyyələrdə çətinliklərin öhdəsindən gələndə qədər bu münasibəti qoruyun.

Bu yanaşma müəllimdən sinifdə tələbələrin həm qrup, həm də fərdi ehtiyaclarına cavab verməsini tələb edir. Müəllim uşaqlar haqqında əsas məlumatları verməli və onlara insanlar, obyektlər və onların ətraf mühiti ilə ünsiyyət qurma imkanı verməlidir.

Nəticə etibarlı ilə layihə əsaslı öyrənmə yanaşmasının yaxşı nəticələrində tədris sənəti böyük rol oynayır. Müəllimin təlim-tərbiyə işini apara bilməsi vacibdir. Fənlərin layihələndirilməsində müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Müəllim passiv görünsə də, yenə də bütün fəaliyyətlərin baş təşkilatçısı kimi çıxış etməlidir. Müasir təhsil və təlim məktəbi fəaliyyətlərində rəhbərlik ön plandadır. Bunlar öyrənmə ehtiyaclarına uyğun təşkil edilməlidir və uşaq inkişafı psixologiyasına uyğun hərəkət etməyi bilən rəhbər məsləhətçilərlə mümkündür. Layihə əsaslı öyrənmə müəllimin təhsil rəhbərliyi ilə bağlıdır. İş planlaşdırmaq və mütəmadi olaraq fikirləri müəyyən edib ardıcılılaşdırmaq müəllimin üzərinə düşür.

LƏÖ prosesində müəllim şagirdləri haqqında möhkəm bilik və bacarıq bazasına malik olmalı, onları yaxından tanımalı, onların maraq və istəklərini qabaqcadan görməyi bacarmalıdır. Müəllim şagirdləri üçün lazımi alət və avadanlıqları hazırlamalı, lazım gəldikdə resurs adamları ilə görüşlər təşkil etməli, onları dostları ilə əməkdaşlığa təşviq etməli, uşaqları öz layihələri üzərində işləyərkən izləməli, işləyib-izləmədiklərini yoxlamalı, dinləməlidir. , verilən suallara cavab verməli, onları məcbur etməli, müxtəlif təkliflər verməli, onlara kömək etməli və məsuliyyət daşımağa və başqa işləri görməyə təşviq etməlidir. Bütün bunlara müəllim hazır və istəkli olmalıdır.

Müəllim tələbələrin layihələrini tamamlamaq üçün lazım olan materiallar, alətlər və məlumat kimi resursları müəyyənləşdirir və təmin edir. Layihə əsaslı öyrənmə mexanizmi çoxlu mövzuları və əşyaları birləşdirən müxtəlif tapşırıqları ehtiva edir.

Bu səbəbdən, müəllimlər tələbələrin aparat, proqram təminatı və köməkçi alətlər və üsullarla bağlı dəqiq resursları bölüşməsi üçün

yeganə insanlardır. Dərin detallarla ağıllı iş həmişə qiymətləndirilir.

Müəllim davam edən formativ qiymətləndirmə və summativ qiymətləndirmə vasitəsilə şagirdin öyrənməsini qiymətləndirir.

Qiymətləndirmə hər növ test, layihə, iş və ya imtahan üçün vacibdir. Sınaq qiymətləndirmə olmadan natamamdır. Müəllimlər müxtəlif əsaslarla tələbələr üçün səssiz və səsli qiymətləndiricilərdir. Onlar tələbələrin daxili bacarıqlarını ölçür və onlara olmayanları hiss etmədən inkişaf etdirməyə kömək edir.

Layihə əsaslı təlimdə müəllim bir çox rolları öz üzərinə götürür. Bunlara tez-tez vasitəçi, bələdçi, komanda məşqçisi və köməkçi kimi rollar daxildir. Layihə dərslərində şagirdlərin parta arxasında əyləşib sinfin qarşısında gəzən müəllimdən passiv məlumat alması artıq mümkün deyil. Çünki müəllimlər artıq informasiya yayan, bütün qərarları qəbul edən və sinfi nəzarətdə saxlayan biri kimi deyil, vasitəçi, əməkdaşlıq edən və resurs adamı kimi tanınır.

Layihə əsaslı öyrənmə müəllimin rolunu mühazirəçi və təhsil bələdçisindən resurs təminatçısına və ekspertə yardımçı və rəhbər şəxsə çevirir (Newell, 2003: 5).

Layihələr daha dərin öyrənməni gücləndirir, çünki tələbələr anlayış və ideyaları mənimsəməli və tətbiq etməlidirlər. Bundan əlavə, LƏÖ düşünmə qabiliyyətini (öyrənmə və meta-idrak) təkmilləşdirmək potensialına malikdir. Bunun səbəbi, tələbələrin planlar tərtib etməli, irəliləyişləri izləməli, başqaları ilə əməkdaşlıq etməlidirlər. Onlar həmçinin real dünya problemlərinin həlli yollarını qiymətləndirirlər.

LƏÖ prosesində Şagirdlərin qarşılaşdıqları çətinliklər:

1. **Əməkdaşlıq problemləri:** LƏÖ komanda işini və yaxşı həyata keçirildiyi təqdirdə əməkdaşlığı təşviq edir. Qrup söyləri işin çox hissəsini yerinə yetirən bir neçə üzvə birləşdirildikdə, digərləri iştirak etmədikdə problemlər yaranır. Təlim prosesində iştirak qeyri-bərabər olur və pozulur. Bu, çox iş görməyən, konseptual bilikləri inkişaf etdirməyən, lakin həqiqi performans olmayan yüksək qiymətlər alan tələbələrə qiymət verərkən yanlış məlumatlara səbəb ola bilər.

2. **Məşğulluğun olmaması:** Layihələr ənənəvi üsullarla tərtib edildikdə və müəllimlər layihələr hazırlamaq üçün siniflə əməkdaşlıq etmək əvəzinə, ənənəvi şəkildə təlimat verdikdə,

tələbələr özlərini prosesdən kənarda hiss edirlər. Şagirdlərə fayda verəcək dizayn modeli hazırladıqda LƏÖ səmərəli olur.

3. **Fəal öyrənmədə boşluqlar:** Ənənəvi sinifdə tədrisə öyrəşmiş şagirdlər passiv öyrənmənin norma olduğunu hiss edir və LƏÖ-nin öyrənmə proseslərində liderlik etmək üçün mübarizə aparırlar.

4. **Qiymətləndirmə problemləri:** LƏÖ çərçivəsində şagirdin nəzəri biliklərini qiymətləndirmək çətindir.

Müəllimlərin qarşılaşdıqları problemlər:

Başlanğıcda müəllimlər LƏÖ-nin icrası zamanı müxtəlif fəsadlarla qarşılaşa bilərlər.

1. Müəllimlər keçirilən mövzuların hansı hissələrinin layihələrə çevriləcəyinə qərar verməkdə çətinlik çəkirlər. Hər bir fənn üçün LƏÖ-nin tətbiqi və qurulması eyni deyil. Məsələn, kompüter elminin LƏÖ-ni modelləşdirmək digər fənlərə nisbətən asandır.

2. Müəllimlərin səriştəsiz biliyi və kifayət qədər hazırsızlığı ola bilər. Bu, onları kurs materialının həcmələrini LƏÖ modelinə çevirməkdən çəkindirə bilər.

3. Yekun təlim nəticələrinin və tədris məqsədlərinin olmaması çox vaxt müəllimləri çaşdırır.

Layihə əsaslı öyrənmədə müəllimlərin rolu üçün həllər:

LƏÖ paradiqma dəyişikliyinə səbəb olur, çünki layihə əsaslı təlimdə müəllimin rolu indi şagirdlərə təlim prosesində iştirak etmək, fikir, rəy və rəhbərlik vermək, eyni zamanda şagirdlərdən ideya və yanaşmalar əldə etməkdir.

İlk addım özünü sinifdə təlimatçı deyil, həmkarlar kimi yenidən təsəvvür etmək olardı. Şagirdlər kimi YouTube videoları, jurnalları və hesabatları üzərində araşdırma ilə məşğul olmaq ən yaxşı yoldur.

Problemin aktuallığı. istifadə edilmiş metodlar, kurslar və təlimatların LƏÖ kurikulumun yalnız bir hissəsini formalaşdırmağa kömək edəcəyi gözlənilir, buna görə də qalan tapşırıqlar yaradıcılıq və dərin düşüncə tələb edəcək.

Problemin elmi yeniliyi. LƏÖ-nin faydaları onun çatışmazlıqlarından qat-qat üstündür. Futuristik tədris metodologiyası kimi o, həm sinif daxilində, həm də ondan kənarda böyük perspektivləri özündə saxlayır. Müəllimlərin rolu və münasibətindəki dəyişiklik bir gecədə baş verməyəcək və LƏÖ-nin yaradıcı tələblərini vurğulamaq çətin deyil. Bununla belə, bu öyrənmə üsulu sinifdə yaxşı aparılırsa, ömür boyu öyrənmə və əsas anlayışlara dərin marağı təmin edə bilər.

Problemin praktik əhəmiyyəti. LƏÖ-də müəllimin rolu şagirdləri öz layihələri üzərində işləyərəkən araşdırmaq, araşdırmaq və yaratmağa həvəsləndirən dəstəkləyici öyrənmə mühiti yaratmaqdır.

Ədəbiyyat

1. Step Schools. (n.d.). Roles of teachers in project-based learning in primary school. Retrieved May 1, 2025, from <https://stepschools.com/roles-of-teachers-in-project-based-learning-in-primary-school/>
2. 9lib.net. (n.d.). Proje tabanlı öğrenmede öğretmen rolü. Retrieved May 1, 2025, from <https://9lib.net/article/proje-tabanlı%C4%B1-%C3%B6%C4%9Frenme-s%C3%BCrecinde-%C3%B6%C4%9Fretmenin-rol%C3%BC.myj8v5pq>
3. Assumption Samutprakarn School. (n.d.). Advantages of project-based learning. Retrieved May 1, 2025, from <https://www.asbsk.ac.th/article/advantages-of-project-based-learning/>
4. PBLWorks. (n.d.). What is PBL?. Retrieved May 1, 2025, from <https://www.pblworks.org/what-is-pbl>

Redaksiyaya daxil olub: 01.05.2025